

Abedalrazak Ahmed Al-Nasiri
Wasit University
Kut, Irak

Modernizacja kulturowa na Zanzibarze w latach 1890–1939

Zanzibar¹ to znacznie więcej aniżeli tylko niewielki archipelag na Oceanie Indyjskim, położony 35 kilometrów od wschodnich wybrzeży Afryki. Mimo swych mało imponujących rozmiarów może on poszczycić się niezwykle długą historią, co potwierdzają zapiski jednego z europejskich historyków². Początki historii Zanzibaru sięgają bardzo odległych czasów, a pisana jest ona „przez wiatry sezonowe”, jak ujął to jeden z jej badaczy³.

Mimo iż Portugalczycy zawitali na Zanzibar już w ostatnim roku wieku XV, szukając nowej drogi do Indii⁴, nie poświęcili archipelagowi należytej uwagi. Zanzibarem oraz Afryką Wschodnią zainteresowali się natomiast Arabowie omańscy, którzy przejęli kontrolę nad Zanzibarem i uczynili zeń stolicę swych wschodnich rubieży. A dzięki Sa'id Bin Sultanowi (1806–1856), sułtanowi Omanu, zaczął być on nazywany „Liverpoolem wschodniego wybrzeża Afryki”, co miało swój bardzo wyraźny wydźwięk⁵. Sułtan Sa'id potrafił dostrzec i odpowiednio docenić zarówno geopolityczne znaczenie Zanzibaru, który mimo iż położony jest blisko wschodniego wybrzeża Afryki, nie był narażony na ataki

¹ Zanzibar to niewielki archipelag, którego najważniejsza i największa wyspa nosi taką samą nazwę. Wyspa Zanzibar rozciąga się na powierzchni 1651 km², ma 85 kilometrów długości oraz – maksymalnie – 39 kilometrów szerokości. Na północny wschód od Zanzibaru leży druga co do wielkości wyspa Archipelagu Zanzibar, czyli Pemba (830 km²). W skład archipelagu wchodzi również szereg mniejszych wysp, takich jak Tumbatu, położona na północnym wschodzie od Zanzibaru, oraz Mafia, zamykająca Zanzibar od południa. Więcej informacji na płycie CD. Encyclopedia Britannica 2002, Zanzibar; W. A. Hence, *The geography of Modern Africa*, New York, s. 386.

² H. R. Jarret, *An outline Geography of Africa*, London 1969, s. 169.

³ S. G. Ayany, *A History of Zanzibar: A Study in Constitutional Development 1934–1964*, Nairobi 1983, s. 7.

⁴ M. E. Diverse, *Society: Northern Oman*, „Middle East Journal” 2004, Vol. 58, No 1, s. 42.

⁵ A. Sliva White, *The Development of Africa-Astudy in Geography*, Wyd. II, New York 1972, s. 212.

ze strony afrykańskich plemion, jak i jego ekonomiczne zalety – sułtan miał bowiem świadomość bogactw Afryki Wschodniej, z których największym była kość słoniowa. W roku 1840 sułtan nie zawahał się podjąć wyjątkowo wówczas trudnej decyzji, jaką było przeniesienie swej siedziby głównej z własnego kraju na Zanzibar⁶. W rezultacie wyspa zyskała status „najważniejszego portu Afryki Wschodniej, a także głównego centrum handlu i wymiany w regionie”⁷. Ponadto sułtan Sa’id wiele uwagi poświęcił również rozwojowi plantacji goździków i to głównie dzięki jego staraniom Zanzibar nazywa się często „wyspą goździków” oraz „krainą przypraw”⁸. Po śmierci sułtana rządy na Zanzibarze sprawowało jego pięciu synów. Sytuacja ta uległa zmianie w roku 1890, kiedy to, w wyniku coraz silniejszej rywalizacji między Anglią i Niemcami o wpływ w tym regionie, konsul brytyjski otrzymał od rządu w Londynie zadanie obrony interesów Korony i ograniczenie wpływów niemieckich na obszarze wschodniego wybrzeża Afryki⁹.

W roku 1890, kiedy sułtanem Zanzibaru został Ali Bin Sa’id, negocjacje między oboma mocarstwami weszły w bardzo napiętą fazę i konsul brytyjski przekonał nowego sułtana, aby ten przyjął pośrednie zwierzchnictwo Wielkiej Brytanii nad Sułtanatem Zanzibaru. W efekcie tych działań Zanzibar zyskał status brytyjskiego protektoratu pod panowaniem Arabów omańskich, ale z konsulem brytyjskim jako konsulem głównym i zarządcą na wyspie. Natomiast urzędnicy podlegli konsulowi pełnić mieli funkcję doradców sułtana. W rzeczywistości oznaczało to osłabienie wpływów sułtana na rzecz brytyj-

⁶ J. Hatch, *The History of Britain in Africa from the Fifteenth Century to the Present*, London 1981, s. 129.

⁷ R. Oliver, A. Atmore, *Africa since 1800*, Cambridge 1967, s. 69; S. H. Ominde, *Studies in East Africa Geography and Development*, London 1971, s. 68; R. Coupland, *The Exploration of East Africa 1856–1890*, London 1968, s. 5.

⁸ Więcej informacji: Abedalrazak Ahmed Al-Nasiri, *Cloves Agriculture and Commercial in Zanzibar in 19th Century, Historical Study*, „Al-Jameai Magazine” [Wydanie podwójne, General Syndication of University Staff Members, Trypolis], wrzesień 2006, No 12, s. 213–232.

⁹ *List od J. Kick do E. Granville*, 4 czerwca 1885, Archiwa Brytyjskie (Kew Garden) F.O., 403-93-77578.

skich urzędników, czego najdobitniejszym przejawem był fakt, że konsul zaczął wysyłać do Anglii raporty i korespondencję nie adresując jej, tak jak dotychczas, do Ministerstwa Kolonii, ale do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, co w praktyce oznaczało, że konsul zyskał status gubernatora kolonii¹⁰.

Pomimo brytyjskiej kontroli na Zanzibarze zaczęły pojawiać się pierwsze zwiastuny modernizacji kulturowej. Chociaż w XIX stuleciu wyspa doświadczyła prawdziwego wzrostu gospodarczego, rozwój kulturowy pozostawał na wyjątkowo niskim poziomie. Sytuację dobrze oddają słowa jednego z arabskich podróżników, który odwiedził Zanzibar w roku 1890. Napisał on, że „to karygodne, aby taka wyspa lub kraj nie posiadały ani jednej rządowej bądź prywatnej szkoły, w której mogłyby się uczyć miejscowe dzieci”¹¹. Ów arabski historyk wskazywał wyraźnie, że ignorancja panująca na Zanzibarze wynikała zwłaszcza z tego, że nie było tam ani jednej arabskiej szkoły, która mogłaby kształcić arabskie dzieci¹².

Nowoczesne szkolnictwo było najistotniejszym czynnikiem wpływającym na modernizację kulturową na Zanzibarze. Koniec wieku XIX przyniósł pierwsze inicjatywy edukacyjne – powstawały pierwsze nowoczesne szkoły, które w późniejszych latach okazały się najskuteczniejszym motorem dalszego rozwoju kulturowego na Zanzibarze. Wśród ich absolwentów byli najbardziej prominentni przedstawiciele lokalnej społeczności, którzy w późniejszym okresie wywarli ogromny mentalny wpływ na losy Zanzibaru. Pierwsza nowoczesna szkoła, zwana rządową placówką edukacyjną, została otwarta za panowania sułtana Ali Bin Hammud’a (1902–1911), który sam pobierał nauki w brytyjskiej szkole w latach 1898–1901 i miał świadomość znaczenia kultury oraz edukacji. Młody sułtan zwrócił się zatem do rządu egipskiego o przysłanie trzech nauczycieli, którzy stanowić mieli trzon kadry „publicznego systemu oświaty”.

¹⁰ J. Glasson, *War of Wards: War of Stones Racial and Violence in Colonial Zanzibar*, Bloomington 2011, s. 40.

¹¹ M. Tawfeeq, *Garaeb Al-Akhbar about East Africa and Zanzibar*, London 1901, s. 7.

¹² S. Bin Ali Al-Mugeeri, *Juhainat Al-akhbar in the History of Zanzibar*, ed. M. A. Al-Taebi, Ministry of National Heritage and Culture, Oman 1968, s. 262.

Był to najwcześniejszy przejaw modernizacji systemu szkolnictwa na Zanzibarze i zarazem początek systemu szkolenia kadr nauczycielskich¹³.

Natomiast fundamentalnym i wymiernym efektem takiej modernizacji było otwarcie, w roku 1904, szkoły, w której uczniowie w wieku od siedmiu do dziesięciu lat rozpoczęli zajęcia lekcyjne już w rok później, czyli na krótko po przybyciu pierwszego egipskiego nauczyciela. Poprowadził on zajęcia z języka arabskiego w klasie składającej się z siedemnastu podopiecznych¹⁴.

Szkoła ta była istotnym krokiem na drodze modernizacji zanzibarskiego systemu szkolnictwa. Był to jednocześnie krok niezwykle ważny, wykonany bowiem pod patronatem miejscowych władz, które bez wahania zgodziły się przeznaczyć jedną z rezydencji na cele edukacyjne, co dobitnie pokazuje jak dużą wagę przywiązywano wówczas do kwestii szkolnictwa. Owa rezydencja, znana pod nazwą Forodhani, zapisała się złotymi zgłoskami w historii nowoczesnego szkolnictwa na Zanzibarze¹⁵.

Zainteresowanie władz zanzibarskich modernizacją państwowego systemu szkolnictwa stanowiło zachętę dla kolejnych nauczycieli z krajów arabskich i islamskich. Dzięki temu na wyspie pojawił się nauczyciel z Omanu, a także z indonezyjskiej wyspy Jawa¹⁶, co odbiło się echem w krajach arabskich i islamskich.

W owym czasie procesy modernizacyjne realizowane były sprawnie i precyzyjnie, mimo etnicznej różnorodności Zanzibaru, który zamieszkiwały osoby o korzeniach arabskich, afrykańskich, indyjskich, chińskich oraz perskich. Różnorodność ta mogła stanowić swego rodzaju przeszkodę na drodze szybkiego rozwoju szkolnictwa na wyspie¹⁷.

¹³ E. McMahon, *Slavery and Emancipation in Islamic East Africa: From Honor to Respectability*, New York 2013, s. 271.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Z. Tumbo-Masabo, R. Liljestrom, *Chelewa: The Dilemma of teenage Girls*, Tryckeribolaget 1974, s. 61.

Jednocześnie Brytyjczycy również wykazywali spore zainteresowanie kwestią rozwoju szkolnictwa, między innymi z powodów wymienionych powyżej. W tym celu z Egiptu przysłano tu brytyjskiego oficera (Smith J. Rivers), który objął posadę dyrektora nowej szkoły oraz został mianowany pierwszym ministrem edukacji na Zanzibarze, trwając na tym stanowisku do roku 1920¹⁸. Natomiast w roku 1906 R. N. Lyne otrzymał posadę nauczyciela języka angielskiego w tej samej szkole¹⁹.

Brytyjskie zainteresowanie modernizacją systemu szkolnictwa wynikało głównie z chęci stworzenia wykształconych arabskich kadr urzędniczych do zastąpienia urzędników z Indii oraz innych krajów, którym uprzednio przysługiwało prawo do zatrudnienia na takich stanowiskach. Generalny konsultant Korony na Zanzibarze (B. Cave) wykazał się niezwykle determinacją w dążeniu do modernizacji systemu szkolnictwa, na co z pewnością miał wpływ fakt, iż przed rokiem 1907 zatrudniony był w Egipcie, gdzie zdobył bogatą wiedzę i doświadczenie na temat tamtejszego systemu edukacji. Dlatego też podejmował energiczne kroki w celu modernizacji zanzibarskiego systemu, próbując zorganizować go na wzór egipski. Naturalną konsekwencją utrzymującego się trendu rozwojowego było powstawanie kolejnych szkół oraz wzrost liczby uczniów. W roku 1910 na Zanzibarze działało już dziewięć szkół, w których nauki pobierało 335 podopiecznych²⁰, co jak na owe czasy i okoliczności stanowiło bardzo duży postęp.

Jednak zaangażowanie strony brytyjskiej w rozwój szkolnictwa na Zanzibarze nie ograniczało się jedynie do działań organizacyjnych, ale obejmowało także działalność finansową. W roku 1905 rząd brytyjski ofiarował Zanzibarrowi kwotę 45 tys. rupii na budowę szkół podstawowych i średnich w czterech regionach. Szkoły te na wyspie znane są pod nazwą szkół rządowych²¹.

¹⁸ R. Loamier, *Between Social Skills and Marketable Skills, The Politics of Islamic Education in 20th Century-Zanzibar*, Vol. 10, Göttingen 2009, s. 273.

¹⁹ *Ibidem*, s. 272.

²⁰ *Ibidem*, s. 272–273.

²¹ *Ibidem*, s. 271.

Innym dowodem skoku jakościowego w dziedzinie edukacji na Zanzibarze była modernizacja systemu szkolnictwa, obejmująca tworzenie szkół dla dziewcząt w latach trzydziestych XX w., co było następstwem otwarcia przez Brytyjczyków pierwszych szkół żeńskich w roku 1927 i kolejnym krokiem na drodze modernizacji systemu oświaty²². Nie dziwi zatem fakt, że szkoły dla dziewcząt znacznie zyskały na popularności w latach 1930–1940²³.

Notowano również istotny wzrost liczby uczniów – w trzeciej dekadzie wieku XX do szkół podstawowych i średnich uczęszczało 1354 podopiecznych – oraz państwowych placówek edukacyjnych, których było już wówczas osiemnaście²⁴. Tak znaczny wzrost liczby uczniów na Zanzibarze przełożył się na to, że zaczęli oni studiować na afrykańskich i europejskich uniwersytetach. Dla przykładu, liczba zanzibarskich studentów przyjętych na Uniwersytet Kenijski zwiększyła się w takim stopniu, że stanowili oni tam trzecią co do wielkości grupę etniczną, po mieszkańcach Ugandy oraz przedstawicielach plemienia Kikaju (największej grupy etnicznej w Kenii)²⁵. Po ponad dekadzie liczba studentów zanzibarskich na rzeczonej uczelni była drugą co do wielkości po słuchaczach z Tanganiki (w roku 1940)²⁶. Taki wzrost zaowocował też zwiększeniem liczby studentów, którzy otrzymywali stypendia – w niektórych latach nawet 500 osób pobierało nauki na uniwersytetach Europy Zachodniej²⁷, nie wliczając w to zanzibarskich studentów, którzy edukowani byli na wyższych uczelniach w Wielkiej Brytanii. Wszyscy oni tworzyli potem elitę życia kulturalnego i politycznego na Zanzibarze.

²² C. Decker, *Reading Writing, and Respectability: How School girls Developed Modern Literacies in Colonial Zanzibar*, „International Journal of Africa Historical Studies” 2010, Vol. 43, No 1, s. 91 i 94.

²³ *Ibidem*, s. 107.

²⁴ Więcej informacji: R. Loamier, *Between Social Skills...*, s. 278.

²⁵ J. E. Goldthrope, *An African Elite*, East African Institute of Social Research, Nairobi 1965, s. 11.

²⁶ *Ibidem*, s. 12.

²⁷ T. Burgess, *The Young Pioneers and the Ritual of Citizenship in Revolutionary Zanzibar*, „Africa Today” 2005, Vol. 51, No 3, s. 7–8.

Ludzi przyciągały również szkoły misjonarskie na Zanzibarze – ze względu na samych misjonarzy i ich sposób życia oraz z uwagi na ich sposób myślenia czy postrzegania świata – stając się płaszczyzną porozumienia między oświeconymi Zanzibarczykami a cywilizacją europejską. Szkoły te stanowiły wyzwanie dla tradycyjnych instytucji edukacyjnych, zaczęły bowiem uwalniać czarnoskórych obywateli od zależności związanych z edukacją plemienną i uczyć ich języka angielskiego. W owym czasie na terenie Zanzibaru działały dwie takie szkoły²⁸, a jedną ze wspomnianych instytucji była Szkoła Wyższa dla Nauczycieli (Teacher Training College)²⁹.

Kolejnym ważnym czynnikiem, który znacząco wpłynął na rozwój umysłowy społeczeństwa Zanzibaru był nowoczesny druk, wprowadzony przez sułtana Bargusha (1870–1888), który podczas pobytu w Wielkiej Brytanii został zainspirowany do sprowadzenia drukarni oraz specjalistów w tej dziedzinie. Nowo otwarta drukarnia, działająca pod nazwą Royal Printing House, publikowała teksty wykorzystując zarówno alfabet łaciński, jak i arabski. Działalność rozpoczęto w latach 1879–1890³⁰ i był to pierwszy arabski zakład drukarski w Afryce Wschodniej. Sułtan Bargush był tak zaangażowany w popularyzację druku jako środka modernizacji kulturalnej, że w roku 1884³¹ sprowadził z Libanu dla misji jezuickiej kolejną drukarnię wraz ze specjalistami do kierowania nią.

Początek wieku XX przyniósł Zanzibarowi publikację licznych książek i opracowań z prowincji Hidżaz i Sham, co wskazywało na kolejny krok w kulturowym rozwoju wyspy. Największym dostawcą książek do zanzibarskich bibliotek był Egipt³². Odnosząc się do tego faktu, pewien świetnie wykształcony i prominentny Egipcjanin wspominał o Europejczyku, którego wielki podziw

²⁸ C. J. Denman, *Language of Instruction and Interaction with Host Communities in the Rescued Slave Schools of Zanzibar and Muscat*, t. XII, Assn 1930–1940, s. 9.

²⁹ *Ibidem*, s. 66.

³⁰ S. S. Reese, *The Transmission of Learning in Islamic Africa*, Leiden–Boston 2004, s. 189.

³¹ *Ibidem*, s. 189.

³² A. K. Bang, *Islamic Sufi Networks in Western Indian Ocean (1880–1940)*, Leiden 2014, s. 131.

wzbudziła biblioteka Hamoud Bin Khamisa, przedstawiciela rodziny królewskiej Omanu. Zwróciło jego uwagę, że księgozbiór obejmuje rozmaite pozycje z zakresu nauki, sztuki, historii itd.³³, co wskazywało na wysoki poziom kultury czytelniczej w kraju. Ten kulturowy trend odbił się echem nie tylko na Zanzibarze, ale również na całym wschodnim wybrzeżu Afryki. To, czego w owym czasie Zanzibar dokonał, oceniane w skali regionu porównywane było do rewolucji kulturalnej jaką Egipt przeprowadził w Sudanie. Stwierdzenie to miało swoją rangę, Egipt był wówczas bowiem centrum kultury arabskiej. Takie porównanie pokazuje więc skalę, jaką osiągnęła w tamtym czasie modernizacja kulturalna na Zanzibarze. Nie było również dziełem przypadku, że centra kultury z Zanzibaru rozprzestrzeniły się w głąb Afryki kontynentalnej³⁴ wzdłuż szlaków handlowych.

Za punkt zwrotny w historii modernizacji kulturowej archipelagu uznano pojawienie się dziennikarstwa, które miało istotny wpływ na światopogląd i polityczny rozwój wyspiarskiej społeczności i z pewnością nie było przypadkowe, ogromna liczba wykształconych obywateli wyspy regularnie czytywała bowiem współczesne Egipskie periodyki, tzn. np. magazyny takie, jak: „Al-Muktataf”, „Al-Hilal” czy „Al-Manar” oraz gazety, przykładowo „Al-Muayed”, „Al-Liwaa”, „Al-Ahram” czy „Al-Akhbar”. Dzięki tej lekturze czytelnicy wiedzieli sporo na temat współczesnych zagadnień naukowych oraz światopoglądowych. Stały się one dla wykształconych mieszkańców Zanzibaru motywem do zainteresowania się dziennikarstwem. Dla przykładu Ali Abu Baker, podobnie jak wielu innych Zanzibarczyków, był dobrze zaznajomiony ze wspomnianymi egipskimi publikacjami³⁵.

Chociaż pierwszą gazetę wydano na Zanzibarze stosunkowo późno, bo w lutym roku 1892, i ukazała się w języku angielskim pod tytułem „Gazette of Zan-

³³ Cytat z: S. Al-Aghad, J. Zakaria Ghasim, *Zanzibar, Anglo-Egyptian library*, Kair 1959, s. 106.

³⁴ J. Zakaria Ghasim, *Arab Settlement in East African Coast*, „Journal of College of Arts” [Ain Shamis University, Kair] 1967, t. X, s. 334.

³⁵ P. C. Sadgrove, *The Press Engine of a Mini-renaissance in Zanzibar (1860–1920)*, Manchester 1971, s. 157.

zibar and East Africa”, wykształceni mieszkańcy szybko zaangażowali się w jej publikację i zyskała ona status gazety społeczno-komercyjnej. Ponadto po zaledwie dwóch latach, a dokładniej od 24 października 1894 r., zaczęła się ona ukazywać także po arabsku, jako kontynuacja wersji angielskiej.

Po kilku latach, tzn. między rokiem 1897 a 1899, pojawił się kolejny arabski tytuł – gazeta „Al-Akhbar”, która zwracała uwagę wykształconych Zanzibarczyków na trend modernizacyjny w dziennikarstwie³⁶. Natomiast na początku wieku XX, dokładnie w roku 1900, rozpoczęto wydawanie gazety „Akhbar Zanzibar”, stanowiącej wyraźny już przykład modernizacji w dziedzinie dziennikarstwa i publicystyki.

Po dwóch latach „Al-Akhbar” wydawana była zarówno po arabsku, jak i po angielsku, zawierała 30 stron i wzbudzała zainteresowanie azjatyckich kupców, w szczególności tych pochodzących z Indii³⁷. Mimo iż gazeta poświęcała najwięcej miejsca sprawom związanym z ekonomią i gospodarką, nadal przyciągała uwagę grupy innowatorów wywodzących się spośród kulturalnych elit Zanzibaru.

Kolejnym ważnym wyrazem rozwoju arabskiej publicystyki na wyspie było wydanie „Al-Najah” w języku arabskim w roku 1912. Była to pierwsza gazeta z początku drugiej dekady XX wieku, która z jednej strony przyciągnęła uwagę wyedukowanych innowatorów, ale zarazem wzbudzała gniew zanzibarskiego rządu i brytyjskich władz, poddawała bowiem krytycznej ocenie ich działania i dlatego musiała w roku 1914 „przedwcześnie zakończyć działalność”³⁸. Warto wspomnieć, że gazeta ta została przez jednego z arabskich naukowców określona mianem „narodowej, naukowej, treściwej i komercyjnej”, co wydaje się jej niezwykle pełnym i znamienym opisem³⁹. Kolejna osoba oceniła ją jako istotny aspekt modernizacji kulturalnej Zanzibaru, gdyż przyniosła ona zapis kluczowego okresu historii omańskiej w Afryce Wschodniej⁴⁰.

³⁶ *Ibidem*, s. 157.

³⁷ M. Sturmer, *The Media History of Tanzania*, Salzburg 1998, s. 225.

³⁸ *Ibidem*, s. 276; „Al-Hayat Newspaper” [Arabia Saudyjska], 14 września 2001, nr 14061.

³⁹ „Al-Hayat Newspaper”, 14 września 2001, nr 14061.

⁴⁰ *Ibidem*.

W okresie, na którym skupia się niniejsze opracowanie dziennikarstwo na Zanzibarze przechodziło różne etapy. Po zakończeniu I wojny światowej pojawił się czterostronicowy tygodnik „Al-Fallah” („Rolnik”), który zajmował się zagadnieniami związanymi z rolnictwem, czyli niezwykle ważną sferą życia gospodarczego Zanzibaru.

W roku 1922 z kolei zaczęto wydawać gazetę „Zanzibar Voice”, której tygodniowy nakład wynosił 400 egzemplarzy. Periodyk zyskał tak znaczną uwagę czytelników, że określano go mianem najpopularniejszej gazety Zanzibaru⁴¹.

Jednak na tym nie kończyły się wysiłki modernizacji kulturalnej w dziedzinie dziennikarstwa i publicystyki. W kwietniu roku 1927 Brytyjczyk L. W. Hollingsworth wydał „The Normal Magazine”, który – jak to określił jeden z europejskich badaczy⁴² – zyskał status źródła nowej wiedzy kulturowej dla zanzibarskich nauczycieli. Jednak najbardziej istotnym tytułem niosącym oświecenie na Zanzibarze był tygodnik „Al-Falag” („Świt”), który po raz pierwszy ukazał się w roku 1929 z inicjatywy Mohammeda Bin Sa’id Al-Nakdy, czyli osoby odpowiedzialnej również za wspomniany powyżej „Al-Najah”⁴³. Tygodnik ukazywał się do lat pięćdziesiątych XX stulecia i uznawany był za publikację, która budziła poczucie narodowości, krzewiła demokrację oraz ostatecznie sprokurowała wybór członków rady ustawodawczej.

W wyniku modernizacji kulturowej na Zanzibarze powstała nowoczesna klasa ludzi wykształconych, którzy odgrywali ogromną rolę zarówno na niwie politycznej, jak i edukacyjnej, a także – w późniejszym okresie – przyczynili się do wywierania politycznej presji i osiągnięcia niepodległości w roku 1963. Miało to wyraźny wpływ na życie polityczne Zanzibaru, a w obliczu tzw. zimnej wojny między Wschodem i Zachodem doprowadziło do rewolucji z 12 stycznia 1964 r., która położyła kres arabskim rządóm na Zanzibarze, i połączenia wyspy z Tanganiką. Powstałe z połączenia państwo później nazwane zostało Tanzanią⁴⁴.

Tłumaczenie Konrad Brzozowski

⁴¹ M. Sturmer, *The Media History...*, s. 277.

⁴² E. McMahon, *Slavery and Emancipation...*, s. 277.

⁴³ „Al-Hayat Newspaper”, 14 września 2001, nr 14061.

⁴⁴ A. A. Al-Nasiri, *Zanzibar Revolution in 1964 – Historical Study*, Unpublished Research, s. 8–13.

Bibliografia

- Al-Mugeeri Saeed Bin Ali, *Juhainat Al-akhbar in the History of Zanzibar*, [w:] *Ministry of National Heritage and Culture*, Oman 1968.
- Al-Nasiri Abedalrazak Ahmed, *Cloves Agriculture and Commercial in Zanzibar in 19th Century, Historical Study*, „Al-Jameai Magazin” [Trypolis] 2006, No 12.
- Ayany Samuel, *A History of Zanzibar: A Study in Constitutional Development 1934–1964*, Kenya Literature Bureau, Nairobi 1983.
- Bang Anne, *Islamic Sufi Networks in Western Indian Ocean (1880–1940)*, Chr. Michelsen Institute, Bergen 2014.
- Burgess Thomas, *The Young Pioneers and the Ritual of Citizenship in Revolutionary Zanzibar*, „Africa Today” 2005, t. LI, No 3.
- Coupland Reginald, *The Exploration of East Africa 1856–1890*, Faber & Faber Ltd., London 1968.
- Decker Corrie, *Reading Writing, and Respectability: How School girls Developed Modern Literacies in Colonial Zanzibar*, „International Journal of Africa Historical Studies” 2010, t. XLIII, No 1.
- Denman Clarence, *Language of Instruction and Interaction with Host Communities in the Rescued Slave Schools of Zanzibar and Muscat*, t. XII, Assn 1930–1940.
- F.O., From J. Kick to E. Granville, 4 czerwca 1885.
- Glasson Jonathan, *War of Wards: War of Stones Racial and Violence in Colonial Zanzibar*, Indiana University Press, Minneapolis 2011.
- Goldthroe John, *An African Elite, East African Institute of Social Research*, Oxford University Press, Nairobi 1965.
- Hatch John, *The History of Britain in Africa from the Fifteenth Century to the Present*, London 1981.
- Jarret H. R., *An outline Geography of Africa*, London 1969.
- Loamier Roman, *Between Social Skills and Marketable Skills. The Politics of Islamic Education in 20th Century-Zanzibar*, Brill, University of Göttingen, Göttingen 2009, t. X.
- McMahon Elisabeth, *Slavery and Emancipation in Islamic East Africa: From Honor to Respectability*, Cambridge University Press, New York 2013.

- Oliver Robert, *Africa since 1800*, Cambridge University Press, Cambridge 1967.
- Ominde S. H., *Studies in East Africa Geography and Development*, London 1971.
- Peterson J. E., *Oman's Diverse Society: Northern Oman*, „Middle East Journal” 2004, t. LVIII, No 1.
- Reese Scott, *The Transmission of Learning in Islamic Africa*, Brill, Leiden–Boston 2004.
- Sadgrove Philip, *The Press Engine of a Mini-renaissance in Zanzibar (1860–1920)*, Manchester 1971.
- Sturmer Martin, *The Media History of Tanzania*, Salzburg 1998.
- Tawfeeq Michael, *Garaeb Al-Akhbar about East Africa and Zanzibar*, London 1901.
- Tumbo-Masabo Zubida, Rita Liljestrom, *Chelewa: The Dilemma of teenage Girls*, Tryckeribolaget, Sweden 1974.
- White Arthur, *The Development of Africa-Astudy in Geography*, New York 1972.
- Zakaria Ghasim Jamal, *Arab Settlement in East African Coast*, „Journal of College of Arts” [Ain Shamis University, Kair] 1967, t. X.

Gazety

„Al-Hayat Newspaper”, 14 września 2001, nr 14061.

Summary

Cultural Modernity in Zanzibar 1890–1939

Zanzibar is a small archipelago located off the east coast of Tanzania. Zanzibar underwent Portuguese and Arabic control during the modern era, which lasted until 1964. Between 1890–1939 Zanzibar had witnessed a clear

modernity manifestation on the cultural level. For example in 1879 the very first printing shop had been established on the Island, which helped to establish the most famous newspapers (ALFALAQ)=Daybreak newspaper as well as the advancement of schools and cultural clubs during this phase. Those developments helped in the transfer of Zanzibar to the threshold of a new phase of its cultural history.